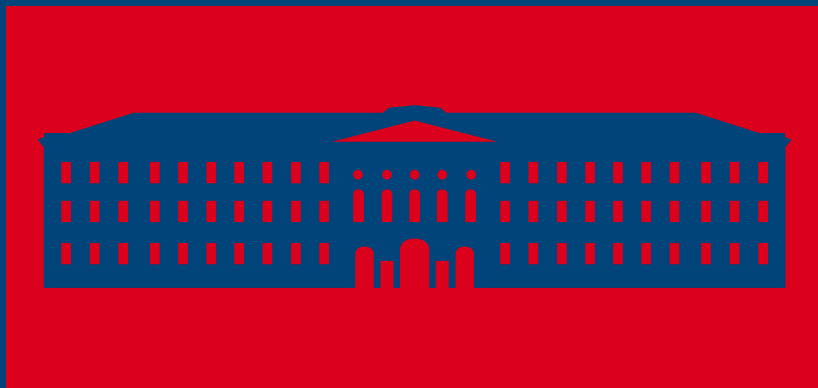

Sz. Bíró Zoltán

Oroszország külpolitikája
(2012–2016):
a nagyhatalmiság kísértése

Sz. Bíró Zoltán

OROSZORSZÁG
KÜLPOLITIKÁJA (2012–2016):
A NAGYHATALMISÁG KÍSÉRTÉSE

A kiadvány a KÖFOP-2.1.1-VEKOP-15-2016-00001 „A közszolgáltatás komplex kompetencia, életpálya-program és oktatás technológiai fejlesztése” című projekt keretében készült el és jelent meg.

A kézirat lezárva:
2016. november 30.

Szerző:
Sz. Bíró Zoltán

© Dialóg Campus Kiadó, 2018
© A szerző, 2018

A mű szerzői jogilag védett. Minden jog, így különösen a sokszorosítás, terjesztés és fordítás joga fenntartva. A mű a kiadó írásbeli hozzájárulása nélkül részeiben sem reprodukálható, elektronikus rendszerek felhasználásával nem dolgozható fel, azokban nem tárolható, azokkal nem sokszorosítható és nem terjeszthető.

TARTALOM

BEVEZETÉS	5
1. MOSZKVA ÉS AZ UKRAJNAI VÁLSÁG	6
2. MI A CÉLJA OROSZORSZÁGNAK SZÍRIÁBAN?	14
3. AZ OROSZ–KÍNAI KAPCSOLATOK FELÉRTÉKELŐDÉSE: REMÉNYEK ÉS CSALÓDÁSOK	20
4. MIT AKAR MOSZKVA A NYUGATTÓL?	23

BEVEZETÉS

Orosz nézőpontból a vizsgált időszak legjelentősebb külpolitikai fejleményei kétségtelenül Ukrajnával voltak kapcsolatosak. Moszkva számára a kijevi történések kül- és belpolitikai okokból egyaránt fontosak voltak. Az előbbi tekintetében azért, mert a Kreml tisztában volt azzal, hogy legfontosabb politikai projektje, az Eurázsiai Gazdasági Szövetség létrehozása Ukrajna nélkül komolytalan vállalkozás. Ha a posztszovjet térség Oroszország utáni legfontosabb állama nem csatlakozik a Moszkva irányította szervezethez, akkor az jelentéktelenné válik. Az ukrajnai fejlemények belpolitikai szempontból is foglalkoztatták Moszkvát. Putyin és környezete ugyanis tudatában volt annak, hogy nyugati szomszédjának sikeres demokratizálódása olyan példa lehet az oroszországi politikai közösség számára, amely veszélyt jelenthet autokratikus hatalomgyakorlására.

1. MOSZKVA ÉS AZ UKRAJNAI VÁLSÁG

Az ukrajnai válság korai szakaszától világos volt, hogy Moszkva minden rendelkezésére álló politikai és gazdasági eszközt megragad annak érdekében, hogy érdekövezetében tartsa a poszt-szovjet térség legfontosabb államát. Ennek jelei már 2013 nyarán megmutatkoztak. Az orosz elnök július végén Kijevbe látogatott, ahol részt vett azon az ünnepségen, amelyen megemlékeztek a kereszténység felvételének 1025-ik évfordulójáról. Putyin mind a helyszínt, mind az alkalmat megfelelőnek tartotta arra, hogy emlékeztesse ukrán vendéglátóit és az ugyancsak vendégként jelenlévő belorusz delegáció tagjait a három keleti szláv nép közti rokonságra, nyelvi és felekezeti közelségükre, szoros történelmi kapcsolataikra.¹ Az együttműködésre felszólító beszéde azonban nem tartotta vissza attól, hogy néhány héttel később jóváhagyja Moszkva Ukrajnával szembeni vámháborúját, ami két hónap alatt közel 4 milliárd dolláros veszteséget okozott Kijevnek.² Az orosz eszköztár azonban ennél jóval gazdagabb volt. Moszkva már ekkor elkezdett a gázszállítások felfüggesztésével, az elmaradt gázszámlák kifizetésének sürgetésével nyomást gyakorolni nyugati szomszédjára.³ Ezzel párhuzamosan csábítani is próbált. Felelős orosz politikusok sora vetette fel, hogy Ukrajna a Vámunióhoz, majd az Eurázsiai Gazdasági Szövetséghez történő csatlakozásával olyan kedvezményekhez juthatna, amelyek évente többmilliárd dolláros megtakarítást eredményeznének.

Ezek a 2013 őszén végrehajtott manőverek végül – még ha csak átmenetileg is – sikerrel jártak. A kijevi kormány november 21-én – mindössze nyolc nappal a hivatalos aktus előtt – bejelentette, hogy elhalasztja az ország EU-val kötendő társulási szerződésének aláírását. Moszkva ekkor érezhette először, hogy győzött, így joggal gondolhatta úgy, hogy Ukrajna egyelőre ott maradt, ahol addig is volt, az Oroszország és az Európai Unió közti politikai térben. Ám rövid időn belül csalatkoznia kellett. Az ukrán társadalom egy része ugyanis nem hagyta annyiban, és az aláírás elhalasztása miatt azonnal tiltakozni kezdett.⁴ A váratlan kormányzati bejelentés nyomán az ukránok többsége nem alaptalanul érezhette úgy, hogy becsapták őket. Annál is inkább, mert a hivatalos álláspont az utolsó pillanatig aláírás-párti volt. A bejelentés előtt sem az elnök, sem a kormány nem adta jelét annak, hogy korábbi álláspontjának felülvizsgálatára készülne. Vagyis joggal remélhette az ukránok többsége, hogy a már 2012-ben parafált szerződést az eredeti terveknek megfelelően 2013 novemberében aláírják. De nem ez történt. Mégpedig azért nem, mert Moszkva erőteljes nyomást gyakorolt Kijevre.

Miután az ukrán kormányfő, Mikola Azarov bejelentette a társulási szerződés aláírásának elhalasztását, kijeviek tízezrei kezdtek el tüntetni. Kezdetben békésen folyt a tiltakozás. A tüntetők a következő napokban, bár egyre kisebb számban, folyamatosan kinn maradtak az utcákon, egy részük – főként diákok – még éjjel is. A békés fázisnak az után lett vége, hogy november 29-e éjjelén az ukrán belbiztonsági erők elkezdték erőszakkal távozásra kényszeríteni azt a 200–250 békésen

¹ Путин объявил о духовном единстве России и Украины, которое сильнее любых властей. Elérhető: <http://txt.newsru.com/arch/world/27jul2013/putnscross.html> (A letöltés dátuma: 2017. június 20.)

² Украина сторонится России. Elérhető: <https://utro.ru/articles/2013/08/20/1138755.shtml> (A letöltés dátuma: 2017. június 20.)

³ «Газовые» конфликты между Россией и Украиной. Elérhető: <https://ria.ru/spravka/20131029/973397544.html> (A letöltés dátuma: 2017. június 20.)

⁴ Толксдорф, Доминик: ЕС, Россия и Восточное партнёрство: новая динамика отношений при новом правительстве в Германии? Elérhető: www.ifri.org/sites/default/files/atoms/files/ndc_109_tolksdorf_rus.pdf

tüntető diákat, akik a városközpontban éjszakázva folytatták tiltakozásukat.⁵ A hatalom példátlanul durva fellépése, és a Janukovics-rendszerrel szemben érzett egyre növekvő gyűlölet, másnap, november 30-án 700 ezer embert vitt ki Kijev utcáira. Az ukránoknak láthatóan elégük lett abból, hogy a Janukovics-rendszer nemcsak korrupt és nepotista, és nemcsak arra alkalmatlan, hogy az országot hatékonyan kormányozza – miközben kész a társadalom megkérdése nélkül az európai közeledésről lemondani –, de attól sem riad vissza, hogy békés tüntetőket veretessen meg. Ez így együtt még a sokat megélt ukránoknak is sok volt.

Moszkva a tömegtüntetés ellenére sem adta fel, és tovább folytatta politikai manőverezését. Putyin és környezete meg volt győződve arról, hogy az akkor már másfél éve recesszióban lévő Ukrajna vezetése megvásárolható. Ezért a Kreml december közepén följánlotta Janukovicsnak, hogy harmadával csökkentse az Ukrajnának szállított földgáz árát, és hajlandó rendkívül alacsony hozam mellett 15 milliárd dollárért ukrán állampapírokat vásárolni.⁶ Mindez felettébb vonzó ajánlatnak hangzott. Ukrajna ugyanis már az utcai tiltakozások előtt is csak magas hozamok mellett tudta állampapírjait értékesíteni. A társulási szerződés aláírásának elhalasztását követően még rosszabb lett a helyzet. Az addigi 7 százalékos körüli hozamszint rövid idő alatt 12-13%-ra nőtt, majd a diákok megveretését követően 19%-ra ugrott fel. Eközben az oroszok készek voltak 5%-os hozamért ukrán papírokat venni. Ez valóban nagyon kedvezőnek tűnt. Ebben a helyzetben Moszkva ismét úgy érezhette, hogy győzött. Ukrajna nem megy sehová, egyelőre marad ott, ahol eddig is volt, az EU és Oroszország közti politikai térben. Ám amikor a két elnök közti megállapodást nyilvánosságra hozták, az orosz vezetésnek újra csatlakoznia kellett. Az utcai tiltakozók, akikhez időközben az ellenzéki pártok vezetői és aktivistái is csatlakoztak, gyanút fogtak. Úgy gondolták, hogy a feltűnően előnyös orosz ajánlat mögött lennie kell valamilyen titkos alkunak. Ellenkező esetben miért lenne ilyen nagyvonalú Oroszország? Miért hitelezne ilyen kedvező feltételek mellett, ha nem azért, mert ellentételezsképpen valami fontoshoz jutott? Például ahhoz az ígérethez, hogy Ukrajna kész csatlakozni a Moszkva vezette Vámunióhoz, majd az Eurázsiai Gazdasági Szövetséghez.⁷ A Janukovics-rendszer ellenfelei a moszkvai megállapodást eleve gyanakvással fogadták, ahogy fogalmaztak: „ingyen sajt csak az egérfogóban van”.⁸ Ezek után hiába utalt át Moszkva még decemberben 3 milliárd dollárt az ukrán állampapírokért, gesztusa nem hatotta meg a tüntetőket.

A Kreml ekkor taktikát váltott. Meggyőzte Janukovicsot és környezetét, hogy eljött a keményebb fellépés ideje. Az egyre inkább elszigetelődő kijevi adminisztráció megfogadta a moszkvai tanácsot és január közepén – orosz mintára – represszív törvények sorát fogadtatta el az akkor még politikai támaszát jelentő Radával. A januári rendelkezések kísértetiesen emlékeztettek azokra a törvényekre, amelyeket 2012 nyarán az orosz Duma fogadott el.⁹ Már csak a hasonlóság miatt is joggal feltételezhető, hogy erre a lépésre a Kreml bírta rá Janukovicsot. A cél egyértelmű volt: el kellett riasztani a tüntetőket. Meg kellett félemlíteni őket, hogy jobb belátásra térjenek. De nem tértek. Sőt, január végére azt is elérték, hogy a parlament visszavonja a két héttel korábban életbe léptetett törvények többségét,

⁵ *На Майдан Незалежності прибула міліція в противогазах, хоча влади обещали не разгонять митинг за евроінтеграцію України.* Elérhető: www.newsru.com/world/29nov2013/maidan.html (A letöltés dátuma: 2017. június 20.)

⁶ *Україна получит от России \$15 миллиардов.* Elérhető: www.segodaya.ua/economics/enews/ukraina-poluchit-ot-rossii-15-milliardov-483457.html (A letöltés dátuma: 2017. június 20.)

⁷ A Kreml hiába tagadta, hogy a két ország vezetői nem tárgyaltak Ukrajna Vámunióhoz történő csatlakozásáról, a tüntetők nem hittek Moszkvának. Az orosz hivatalos cáfolatra vonatkozóan lásd: *Кремль: Путин и Янукович не обсуждали вступление Украины в ТС.* Elérhető: <http://graniru.org/Politics/World/Europe/Ukraine/m.222017.html> (A letöltés dátuma: 2017. június 20.)

⁸ *Яценюк: Рада не одобрит соглашения Януковича с Путиным.* Elérhető: http://news.liga.net/news/politics/946000-yatsenyuk_rada_ne_odobrit_segodnyashnie_soglasheniya_yanukovicha_s_putinyim.htm (A letöltés dátuma: 2017. június 20.)

⁹ *Верховная рада приняла закон об «иностранных агентах».* Elérhető: graniru.org/Politics/World/Europe/Ukraine/m.223462.html

tizenegyből kilencet.¹⁰ Moszkvában ekkor már nyilván sejtették, hogy a kijevi rendszer a bukás szélén áll, és valamit tenni kell az összeomlás megakadályozásáért.

És ezzel el is érkezünk a kijevi hatalomátvétel máig legvitatottabb időszakához, ahhoz a 2014. február 18-ával kezdődő három naphoz, amikor megindultak a több mint száz ember halálával járó utcai lövöldözések. Az új ukrán hatalom ellenfelei és a Kremlhez közeli moszkvai elemzők azt állítják – bár erre vonatkozó bizonyítékokkal mindeztidáig nem tudtak szolgálni –, hogy nem a Janukovicshoz hű belbiztonsági erők emberei lőttek a tüntetőkre, hanem valamelyik szélsőséges csoport tagjai. Mindezt pedig azért tették, mert szerették volna a hetek óta tartó patthelyzetet feloldani. Hogy ebben a történetben mi az igazság, egyelőre nehéz eldönteni. Mindenesetre az új hatalom már rövidebb idővel a Janukovics-rendszer összeomlását követően megkezdte az ezzel kapcsolatos nyomozást. Sőt, 2014 tavaszán az addig összegyűjtött anyagokat Kijev átadta a hágai nemzetközi büntetőbíróságnak, miután az új kormány elismerte annak joghatóságát.¹¹

A három napon át tartó véres összecsapások után a szemben álló felek megegyeztek arról, hogy ezentúl nem alkalmaznak erőszakot, két napon belül helyreállítják az alkotmány 2004-ben elfogadott változatát, és legkésőbb 2014 végéig előrehozott elnökválasztást tartanak. Janukovics – vagy, mert nem érezte magát biztonságban, vagy, mert nem volt elégedett a megállapodással, vagy azért, mert abban bízott, hogy a keleti megyék támogatásával még fordíthat a politikai helyzeten – még aznap, bejelentés nélkül elhagyta Kijevet, és az ország keleti részébe távozott. Másnap, 2014. február 22-én a Rada a fővárosból elmenekült elnököt – arra hivatkozva, hogy „alkotmányellenesen felhagyott alkotmányos jogkörének gyakorlásával” – megfosztotta tisztétől.¹² Majd néhány nap elteltével a bukott államfő – az ellenállás tétova kísérlete után – az orosz titkosszolgálat segítségével Oroszországba menekült.¹³ Ekkor azonban már javában folyt az az orosz művelet, amelynek célja a Krím-félsziget leszakítása volt. Ma már azt is tudjuk, hogy az akció nyilvánosság elől elrejtett része még Janukovics elnöksége idején, február 20-án megkezdődött. A fedett művelet láthatóvá először február 26-ai éjjelén vált. Ekkor bukkantak föl az azóta csak „zöld emberkékként”, avagy „udvarias géppisztolyosokként” emlegetett orosz katonák, akik az orosz vezérkar Felderítő Főcsoportfőnökségének (GRU) különleges alakulataihoz tartoztak. A Moszkva által csak „önvédelmi erőkként” emlegetett orosz GRU-katonák már február 26-ai éjjelén elfoglalták a félsziget fővárosában, Szimferopolban lévő parlament és a krími kormány épületét.¹⁴ Másnap illegitim körülmények között felmentették az Ukrajnához tartozó autonóm köztársaság kormányát és annak vezetőjét, majd az utóbbi helyére a félsziget Legfelsőbb Tanácsa – a helyi parlament – új kormányfőt választott.¹⁵ Minderre az orosz katonák gyűrűjében került sor. Ráadásul, a képviselők nagy része nem saját akaratából vett részt az ülésen, hanem mert szabályosan begyűjtötték őket.¹⁶ Az „udvarias géppisztolyosok” azonban nem érték be ennyivel. Másnap, február 27-éről 28-ára virradó éjjel már a félsziget két polgári repterét, a szevasztopolit és a szimferopolit is körbevették.¹⁷ Ezzel párhuzamosan elfoglalták a Krím repülésirányítási központját is.

¹⁰ *Верховная рада отменила большинство репрессивных законов.* Elérhető: graniru.org/Politics/World/Europe/Ukraine/d.223881.html

¹¹ *Украина обратилась в международный трибунал по делу об убийствах на Майдане.* Elérhető: unian.net/politics/909273-ukraina-obratilas-v-mejdunarodnyiy-tribunal-po-delu-ob-ubiystvah-na-maydane

¹² *Рада отстранила Януковича.* Elérhető: <http://korrespondent.net/ukraine/politics/3309816-rada-otstranyla-yanukovycha> (A letöltés dátuma: 2017. június 20.)

¹³ *Глава СБУ рассказал, как и когда Янукович сбежал из Украины.* Elérhető: <https://korrespondent.net/ukraine/politics/3344838-hlava-sbu-rasskazal-kak-y-kohda-yanukovych-sbezhal-iz-ukrayny>

¹⁴ *Ночью неизвестные захватили здание Совмина и крымской Рады.* Elérhető: <http://crimea.comments.ua/news/2014/02/27/074014.html> (A letöltés dátuma: 2017. június 20.)

¹⁵ *Премьером Крыма стал лидер партии «русское единство» Аксенов.* Elérhető: www.interfax.ru/world/361702 (A letöltés dátuma: 2017. június 20.)

¹⁶ Ennek tényét a donyecki szakadárkatonai vezetője, Igor Sztrelkov (Girkin) is megerősítette a «Нейромир-ТВ»-nek 2015. január 23-án adott interjújában. Lásd: Гиркин: «Мы насильно сгоняли депутатов Крыма голосовать за референдум по отделению от Украины». Elérhető: www.youtube.com/watch?v=Ep5g8k7CrPg

¹⁷ *Аэропорты Симферополя и Севастополя захвачены вооруженными людьми.* Elérhető: www.politnavigator.net/aehroport-simferopolya-zakhvachen-vooruzhennymi-lyudmi.html (A letöltés dátuma: 2017. június 20.)

Majd átvágták a félszigetet a kontinentális Ukrajnával összekötő optikai kábeleket, megszakítva ezzel a két országrész közti kommunikációt.¹⁸ Minderre még azelőtt került sor, hogy a törvénytelenül megválasztott új krími miniszterelnök segítséget kért volna Moszkvától, és az orosz parlament felsőháza megadta volna az engedélyt az orosz csapatok külföldön történő bevetésére. A Szövetségi Tanács ugyanis ezt a felhatalmazást csak március 1-én adta meg.¹⁹

A február végi krími orosz katonai akció megtette hatását. Az a népszavazás, amit kétszeri időpont módosítást követően, alig két héttel annak meghirdetése után tartottak meg, a Moszkva által elvárt eredménnyel zárult, és a félsziget elszakadását támogatók fölényes győzelmét hozta.²⁰ Nem is hozhatott mást. A referendum ugyanis választási lehetőségként csak a félsziget korábbi autonóm státuszának helyreállítását, illetve Oroszországhoz történő csatlakozását ajánlotta fel.²¹ A népszavazás szervezőiben fel sem merült, hogy lehetnek olyanok is, akik a referendum idején fennálló helyzet fenntartását választanák. De a referendum legitimitása körüli legnagyobb problémát mégiscsak az jelentette, hogy arra a megszállás körülményei között került sor. Vagyis Oroszország a nemzetközi jog szabályait áthágva, durván megsértette egy vele szomszédos ország szuverenitását. Az Ukrajnában végbement hatalomváltás ugyanis nem adott semmilyen módon felhatalmazást az ország belügyeibe való orosz beavatkozásra. Még az Ukrajnában élő oroszok állítólagos fenyegetettsége sem. Nem mellékesen erre vonatkozó hitelt érdemlő bizonyítékokkal Moszkva azóta sem tudott szolgálni.

Ukrajna szuverenitásának megsértése a legkevesbé sem zavarta az új, illegitim körülmények között megválasztott krími vezetést, hogy a népszavazás eredményére hivatkozva azonnal kezdeményezze a félsziget Oroszországhoz történő csatlakoztatását. Moszkva – ahol e történet forgatókönyvét írták – meghallgatta kérésüket, és két nappal a referendum után Szevasztopolt és a Krím-félszigetet az Oroszországi Föderáció 84. és 85. szubjektumaként magához csatolta. Putyin a Szövetségi Gyűlés két háza előtt elmondott beszédében ezt a lépést a Krímben élő oroszok védelmével indokolta, miközben az ott élő oroszokat semmiféle atrocitás nem érte.²² Eközben Moszkva azzal sem törődött, hogy annexiójával nemzetközi kötelezettségvállalásainak sorát szegte meg. Moszkva ugyanis nem kevesebb, mint négy nemzetközi dokumentumban vállalta, hogy megóvja Ukrajna területi épségét, és tiszteletben tartja határainak sérthetlenségét. Ezt először 1991. december 7-én a Szovjetuniót feloszlató *Belovezsckaja Puscsá*ban aláírt *Megállapodás* 5. cikkelyében,²³ majd az 1994. december 5-én az orosz elnök által is aláírt *Budapesti Memorandum*ban²⁴ vállalta magára. Három évvel később, 1997. május 31-én az ukrán-orosz *Barátsági, együttműködési és partnerségi szerződés* 2. cikkelyében

¹⁸ СМИ: В Крыму отключили телефонную связь и интернет. Elérhető: www.novayagazeta.ru/news/2014/03/01/97347-smi-v-krymu-otklyuchili-telefonnyu-svyaz-i-internet (A letöltés dátuma: 2017. június 20.)

¹⁹ Совет Федерации разрешил Путину ввести войска на Украину. Elérhető: <https://lenta.ru/news/2014/03/01/sovfed> (A letöltés dátuma: 2017. június 20.)

²⁰ A hivatalos adatok szerint a választásra jogosultak 83,1 százaléka vett részt a népszavazáson. Nagy többségük – a résztvevők 96,77 százaléka – a félsziget Oroszországhoz történő csatlakozását támogatta. Lásd: *В Крыму обнародовали окончательные результаты референдума*. Elérhető: www.km.ru/v-rossii/2014/03/17/protivostoyanie-na-ukraine-2013-14/734797-tsik-kryma-podvel-itogi-referenduma-o-

²¹ *Референдум в Крыму о статусе автономии (2014)*. Elérhető: <https://ria.ru/spravka/20150316/1052210041.html> (A letöltés dátuma: 2017. június 20.)

²² *Обращение Президента Российской Федерации*. Elérhető: <http://kremlin.ru/events/president/news/20603> (A letöltés dátuma: 2017. június 20.)

²³ A megállapodás 5. cikkelye a következőképpen fogalmaz: „A Magas Szerződő Felek elismerik és tiszteletben tartják egymás területi épségét és a Közösség keretein belül a létező határok sérthetlenségét.” Lásd: *Соглашение о создании Содружества Независимых Государств*. Внешняя политика и безопасность современной России (1991–2002), в 4-х томах, т. IV. стр. 13–16.

²⁴ A memorandum 2. pontjában az aláíró országok – Oroszország, Nagy-Britannia és az Egyesült Államok – megerősítették azon kötelezettségvállalásukat, hogy „Ukrajna területi épségével vagy politikai függetlenségével szemben tartózkodnak az erővel való fenyegetéstől vagy annak alkalmazásától, és hogy semmiféle fegyverük soha nem kerül Ukrajnával szemben alkalmazásra.” Lásd: *Меморандум о гарантиях безопасности в связи с присоединением Украины к Договору о нераспространении ядерного оружия*. Elérhető: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G94/652/94/PDF/G9465294.pdf?OpenElement>

tett hasonló tartalmú nyilatkozatot.²⁵ A dolog érdekessége, hogy a tíz évre szóló megállapodás lejártakor – alig másfél hónappal a 2008-as nyárvégi orosz-grúz háború után – anélkül, hogy a szövegen bármit is változtattak volna, azt meghosszabbították.²⁶

A Krím anektálása Putyin népszerűségét ugyan hazájában az egekbe emelte, ám meglepetés-szerű akciójával az új kijevi vezetést nem tudta tárgyalóasztalhoz ültetni. Moszkva hiába szakította ki Ukrajna területének egy részét, sem Kijev, sem a nyugati hatalmak nem voltak hajlandóak Putyinnal Ukrajna jövőjéről tárgyalni. A Kreml ekkor újabb lépésre szánta el magát. Április elejétől elkezdte bujtotgatni az Ukrajna keleti részén élő oroszokat.²⁷ Azok egy része hallgatott is a provokátorok agitációjára, de – minden jel szerint – nem elegen. Ezért Moszkva kénytelen volt oroszországi önkénteseket bevetni. Az „orosz világ” olyan fanatikussait, akik készek voltak Ukrajnába menni, fegyvert ragadni, és az „elnyomott” oroszokért harcolni. Ezek a főként oroszországi önkéntesekből és kisebb részben helyiekből álló szakadár csoportok április elején kezdték el akcióikat, és foglalták el a két kelet-ukrajnai megye – a luhanszki és a donyECKI – több városának közhivatalait. Ám egyik megyében sem sikerült annak teljes területét megszerezniük. Felügyeletüket a többszöri orosz katonai beavatkozás után sem tudták a két megye 40 százalékánál nagyobb részére kiterjeszteni.

A Kreml az ukrán határ orosz oldalán összevont erőit nyíltan és átfogóan nem merte bevetni. Helyette afféle „szégyellős” háborúba kezdett. A beavatkozásnak azt a formáját választotta, amelyben – állítása szerint – nincsenek jelen orosz reguláris erők. Arra a kérdésre pedig, hogy a szakadárok honnan jutnak egyre bonyolultabb és egyre pusztítóbb fegyverekhez, ráadásul egyre nagyobb számban, kitérően azt a választ adta, hogy azokat az „ellenállók” vagy hadizsákmányként, vagy leselejtezett ócskavasként, vagy eltévedt, esetleg ellopott szerkezetként szerezték meg. Ebben a „szégyellős” háborúban – Moszkva állítása szerint – a fogságba esett orosz katonák soha nem tartoztak az orosz reguláris erőkhöz. Ők kizárólag olyanok voltak, akik már leszereltek, esetleg eltévedtek vagy épp szabadságukat töltötték.²⁸

Az „*ih-tam-nyet*”, vagyis az „*ők-nincsenek-ott*” taktikája a végtelenségig folytatható lett volna, ha a hivatalos retorika nem találta volna szembe magát azzal a problémával, hogy az otthon maradt hozzátartozók egy idő után elkezdtek hiányolni fiaikat. Azok egy része ugyanis „elfelejtett” jelentkezni. Az aggódó rokonok hiába próbáltak utánajárni, hogy merre jár szolgálatukat töltő fiuk, sehol sem kaptak erre választ. A hatóságok – élén a hadsereggel – hallgatásba burkolóztak. De egy idő után mégiscsak kezdtek ilyen-olyan hírek kiszivárogni. Például az eltitkolt katonatemetésekről. Egészen 2014 késő nyaráig kellett várni arra, hogy az orosz társadalom egy része szembesüljön azzal, hogy a be nem vallott háborúnak is vannak áldozatai. Ez a felismerés ugyan nem tudta az Ukrajnával kapcsolatos orosz közvélekedést megváltoztatni, de a kiszivárgó hírek mégiscsak kezdtek a hatalom számára egyre kellemetlenebbé válni. A Kreml ezzel a helyzettel a hazai közegben még csak-csak elboldogult. Az orosz társadalom többsége ugyanis még mindig a központi tévécsatornák hír- és vitaműsoraiból értesül a legfontosabb kül- és belpolitikai eseményekről. Egészen más a helyzet a külvilág esetében. Az már olyan közeg, amelyben a Kreml álláspontja nincs kivételezett helyzetben. Az orosz hírszolgáltatók (*RT*, *Sputnik* stb.) ott, a számos versenytárs között, hátrányból indulnak, de nem is az a céljuk, hogy igazukról bárkit is meggyőzzenek. Nem ezt tekintik feladatuknak, hanem az elbizonytalanítást.

²⁵ A szerződés 2. cikkelye kimondja: „A Magas Szerződő Felek az ENSZ Alapokmányában meghirdetett elveknek és az Európai Biztonsági és Együttműködési Értekezlet Záróokmányában vállalt kötelezettségeiknek megfelelően tiszteletben tartják egymás területi épségét és megerősítik a köztük lévő határok sérthetetlenségét.” Lásd: *Договор о дружбе, сотрудничестве и партнерстве между Российской Федерацией и Украиной*. Внешняя политика и безопасность современной России (1991–2002), в 4-х томах, т. IV. стр. 340–349.

²⁶ *Действие Большого договора между Украиной и Россией продлено*. Elérhető: <https://graniru.org/Politics/Russia/m.142159.html> (A letöltés dátuma: 2017. június 20.)

²⁷ *Турчинов объявил о начале антитеррористической операции на юго-востоке Украины*. Elérhető: <https://vesti-ukr.com/strana/46250-turchinov-objavil-o-nachale-antiterroristicheskoy-operacii-na-jugo-vostoke-ukrainy>

²⁸ A Kreml számos alkalommal fejtette ki, hogy Oroszország nem részese a konfliktusnak, az Ukrajna belső ügye. Lásd: *Песков: не стоит преувеличивать влияние Путина на ополченцев Донбасса*. Elérhető: www.rbc.ru/rbcfreenews/20140701104315.shtml (A letöltés dátuma: 2017. június 20.)

Ezt azonban nem mindig egyszerű elérni. Kiváltképp olyan súlyos incidens esetében, mint amilyen a maláj utasszállító gép lelövése volt. Moszkva nehéz kommunikációs helyzetbe került, mert a szakadárk első örömben még maguknak tulajdonították a gép lelövését, és ezt több internetes fórumon közzé is tették, majd miután kiderült, hogy nem egy újabb ukrán katonai szállítógépet lőttek le, törölték.²⁹ Ebből a helyzetből kellett valahogy kikeveredni. Azt a taktikát választották, hogy rövid időn belül az események értelmezésének számtalan változatát adták elő, egy pillanatra sem zavartatva magukat attól, hogy néhány hét elteltével ugyanaz a nyilatkozó már egészen mást állít, mint állított korábban. Az orosz vezérkar például először azzal a verzióval állt elő, hogy az utasszállítót egy ukrán SzU–25-ös csatarepülőgép lőtte le.³⁰ Miután azonban kiderült, hogy ez a repülőgép-típus csak néhány ezer méter magasságba tud felemelkedni – hiszen arra tervezték, hogy a szárazföldi erők műveleteit támogassa –, elkezdtek megfeledkezni erről a változatról. Helyette újabb és újabb verziókat gyártottak.³¹

Látva ezt az elhúzódo és sehová nem vezető konfliktust, joggal merülhet fel a kérdés: miért éri ez meg Oroszországnak? Mit akar egyáltalán Moszkva? Miért oly fontos neki Ukrajna? Vagy talán nem is Ukrajna annyira fontos, hanem maga a konfliktus, amely lehetőséget ad nem egy belső probléma elfedésére, látszólagos megoldására? A konfliktus korai szakaszában Moszkva valószínűleg nem akart mást, csak valamilyen módon megtartani Ukrajnát, és becsalogatni az Oroszország irányította Vámunióba, majd az Eurázsiai Gazdasági Szövetségbe. Kezdetben az orosz vezetés aligha gondolt arra, hogy ehhez kevés lesz a nyomásgyakorlás és csábítás teljes gazdasági és politikai eszköztára. Hosszú időn át kizárólag ezzel a repertoárral élt, hol izlésesen, hol kevésbé. Később – a Janukovics-rendszer végjátéka idején – „elszakadt a cérna”, és a Kreml már attól sem riadt vissza, hogy erőszakhoz folyamodjék. De miért tette ezt? Miért nem tanúsított türelmet? Az utóbbival valószínűleg többre ment volna, mint ezzel a több mint két éve tartó véres konfliktussal. Valószínűleg azért volt türelmetlen, mert hiányoztak a türelemtanúsítás belső feltételei. A Kreml csak akkor tudott volna „kivárára játszani”, ha az orosz belső viszonyok kellőképpen stabilak, a gazdasági növekedés mutatói pedig megnyugtatóak lettek volna. De már rég nem voltak azok.

2011–2012 fordulójától ugyanis egyre több jel utalt arra, hogy az orosz vezetés magatartását a pu-tyini rendszer bel- és gazdaságpolitikájának megannyi sikertelensége, a kudarcok keltette folyamatos frusztráció alakítja. Ha Oroszországra 2013-ban is a politikai rendszer stabilitása, a választásos autokrácia engedékenyebb formája és a gazdaság tartós és lendületes növekedése lett volna jellemző, mint ahogyan jellemző volt ez Putyin első két elnöki ciklusa idején, 2000 és 2008 között, úgy valószínűleg Moszkva Ukrajnával kapcsolatos magatartása is másképp alakult volna. Mindazonáltal még egy magabiztos, hatékonyan irányított, és gyorsan gyarapodó Oroszország is nehéz helyzetben találta volna magát az ukrán állam megroppanásával szembesülve. Ukrajna ugyanis ott van a közvetlen szomszédságban. Nem is egyszerűen csak szomszéd, de egyben a posztszovjet térség Oroszország melletti legfontosabb állama. Politikai súlya és jelentősége az összes többi utódállamnál nagyobb, miként gazdasága is, a súlyos gondok ellenére. És akkor még nem beszéltünk a két országot összekapcsoló történelmi, kulturális és nyelvi kötelékekről. Vagyis Moszkva ezekben a válságos, a Janukovics-rendszer összeomlásához vezető hónapokban aligha viselkedhetett volna közönyösen. Már csak azért sem, mert az ukrán helyzet alakulása több ok miatt is rendkívül fontos volt számára. Nem véletlen, hogy annak menetét minden rendelkezésére álló politikai és gazdasági eszközzel próbálta befolyásolni. De egy ponton túl még ez is kevésnek bizonyult. Abban, hogy Moszkva végső eszközként még az erőszak alkalmazásától sem riadt vissza, elsősorban belső problémái játszottak szerepet. Ezek persze jóval kisebbek voltak, mint Ukrajna korabeli gondjai, de ahhoz már elég súlyosak, hogy olyan lépésekre készítsék Moszkvát, amelyeket más körülmények között aligha kockáztatott volna meg. Volt azonban

²⁹ *Террор на высоте. Boeing-777 малайзийских авиалиний упал на территории Украины.* Elérhető: <http://graniru.org/Events/Disaster/m.231221.html> (A letöltés dátuma: 2017. június 20.)

³⁰ *Генштаб России: Вслед за Boeing-777 летел украинский истребитель Су-25.* Elérhető: <http://graniru.org/Politics/Russia/m.231344.html> (A letöltés dátuma: 2017. június 20.)

³¹ A különböző hivatalos és félhivatalos orosz verziók részletes bemutatását lásd: *Рейс MH17. Продолжаем расследование.* Elérhető: www.novayagazeta.ru/articles/2015/10/26/66125-reys-mn17 (A letöltés dátuma: 2017. június 20.)

egy olyan kérdés, amellyel kapcsolatban a Kreml valószínűleg akkor sem lett volna hajlandó engedni, ha Oroszországban minden a legnagyobb rendben lett volna. Ez a kérdés pedig Oroszország nyugati szomszédjának NATO-tagsága volt. Ukrajna katonai semlegességének garantálása – tekintettel Oroszország XX. századi történelmi tapasztalataira, a II. világháború idején elszenvedett súlyos veszteségeire – Moszkva legitim igényének tűnt mindaddig, amíg a Kreml nem folyamodott erőszakhoz. Ám attól a pillanattól kezdve, hogy anektálta a Krímet, majd elkezdte fellázítani Ukrajna keleti megyéit, ez a kérdés is más kontextusba került. Merthogy legitim igényeket sem lehet illegitim módon kikényszeríteni. 2009-ben Putyin még tudta, hogy egyetlen országnak sincs joga saját biztonságát más országok biztonságának rovására megerősíteni. A II. világháború kitörésének 70. évfordulóján tartott gdanski beszédében³² még ezt állította. 2014 februárjában azonban már megfélekedezett erről. Mi változott meg közben?

Mindenekelőtt a rendszer stabilitása. Az Ukrajnával kapcsolatos határozott fellépés, a Krím gyors és áldozatokkal nem járó anektálása kiváló lehetőséget kínált a belső gondok elfedésére, a „nemzeti egység” átmeneti helyreállítására. Minderre pedig azért volt szükség, mert már a 2012-es tavaszi elnökválasztási kampány idején érezkelni lehetett, hogy a Kreml korábbi magabiztossága a múlté. Pedig az igazán komoly gazdasági gondok csak ezt követően jelentkeztek. Valószínűleg a gazdaság romló teljesítményének előérzete már 2011 őszén ott lehetett a levegőben – no meg Putyin íróasztalán –, mert mással aligha lehetne magyarázni az „Eurázsia-projekt” napirendre vételét, és a korábbiaknál sokkal erőteljesebb politikai képviselést. Beszédes, hogy Putyin első jelentős, programadónak tekinthető szövege – amely elnökként való visszatérésének 2011. szeptember végén tett bejelentése után alig egy héttel került a nyilvánosság elé – nem másról, mint az Eurázsiai Gazdasági Szövetség létrehozásáról értekezett.³³ Már ez az *entrée* is jelezte, hogy Putyin harmadik elnökségének egyik legfontosabb – ha nem épp legfontosabb – célkitűzése az egykori szovjet térség Moszkva irányította újjászervezése lesz. És az is egyértelmű volt, hogy ez a terv csak akkor bizonyulhat életképesnek, ha sikerül annak megnyerni Ukrajnát is. Ez azonban – hiába próbálkozott Moszkva megannyi módon – mégsem sikerült. Ukrajna nélkül pedig az Eurázsia-projekt merő fikció. Vagyis az a terv, amely egyfelől az orosz gazdaság gondjainak, másfelől az éveken át hatékonyan működtetett politikai rendszer problémáinak elfedését szolgálta volna, az ukrajnai hatalomváltással szertefoszlott.

A Kreml a Janukovics-rendszer összeomlása nyomán kialakult helyzetet úgy ítélte meg, hogy lépés-kényszerbe került. Ha nem tesz semmit, gyengének fog mutatkozni. Ezt Putyin és környezete nagyobb kockázatnak tartotta, mint az ukrajnai erőszakos beavatkozást. Rövidtávon be is jött a Kreml számítása. A putyini rendszert a beavatkozással kétségtelenül sikerült átmenetileg megerősíteni, de ezért Oroszországnak nagy árat kellett fizetnie. A kormányzat továbbra sem tudta megállítani a gazdaság 2012 elejétől tartó lejtmenetét, sőt a teljesítménycsökkenés a korábbiaknál is gyorsabb lett. Ennek következtében az orosz gazdaság a 2015-ös évet már csaknem 4%-os recesszióval zárta. Ez a gazdasági teljesítmény gyengébb volt, mint a 2007-es és nominálisan már a dél-koreainál is kisebb. Jellemző, hogy az orosz gazdaság zászlóshajója, a Gazprom kapitalizált értéke 2008 elején még 365 milliárd dollárt tett ki, és ezzel a világ három legértékesebb vállalata közé tartozott, addig a mai értéke már alig éri el az 57 milliárd dollárt. De még ennél is beszédesebb, hogy a tőzsdére vitt orosz cégek együttes kapitalizált értéke kisebb, mint egyetlen cégé, a Google-é.

Az utóbbi évek gazdasági visszaesése megmutatkozott a társadalmi egyenlőtlenségek gyorsuló növekedésében is. Ma az orosz társadalom leggazdagabb és legszegényebb 10%-ának jövedelme között tizenhatszoros a különbség.³⁴ Ha az utóbbi két évben tapasztalt tendenciák fennmaradnak, akkor a jövő év végén a különbség már hússzoros lesz. És akkor még nem beszéltünk arról súlyos reputációs

³² Путин выступил в Польше с речью о Второй мировой войне: Полный текст. Elérhető: <https://regnum.ru/news/polit/1201654.html> (A letöltés dátuma: 2017. június 20.)

³³ Путин, В.В.: Новый интеграционный проект для Евразии – будущее, которое рождается сегодня. Elérhető: <http://iz.ru/news/502761> (A letöltés dátuma: 2017. június 20.)

³⁴ Разница в доходах населения России продолжает увеличиваться. Elérhető: www.gosrf.ru/news/6703/ (A letöltés dátuma: 2017. június 20.)

vesztéséről, amit Oroszország csakis magának – mindenekelőtt ukrajnai beavatkozásának – köszönhet. Összességében Moszkvát az utóbbi évek Ukrajna-politikája miatt jóval több veszteség érte, mint amennyi előnyhöz az juttatta. E felelőtlen politika káros következményeinek felszámolása nem lesz egyszerű feladat és hosszú évekig tart majd, már amennyiben a Kreml fontosnak tartja a kár-
enyhítést. Egyelőre azonban nem látszódnak ennek jelei.

2. MI A CÉLJA OROSZORSZÁGNAK SZÍRIÁBAN?

Moszkva lehetséges szíriai katonai jelenléte azok után vált a világsajtó egyik fontos témájává, hogy 2015. augusztus 31-én egy izraeli portál, az *Ynetnews.com* erre utaló információkat tett közzé.³⁵ Putyin már három hónappal korábban, még június közepén a szentpétervári gazdasági fórumon felszólította Európát és az Egyesült Államokat, hogy fokozzák az Iszlám Állam elleni fellépésüket. Egyúttal bejelentette, hogy Moszkva kész együttműködni a szír kormánnyal – többek között – a politikai reformok megvalósítása érdekében.³⁶ Ekkor már sejteni lehetett, hogy Oroszország tartja magát a szíriai polgárháború kezdetétől képviselt álláspontjához, és továbbra is támogatja Bassár el-Aszad rendszerét. Mindezt arra hivatkozva tette, hogy az Iszlám Állammal szemben csak egyetlen erős ellenfelet látott, a szíriai kormányerőket. Moszkva szerint lehet, hogy Aszad is felelős a kialakult polgárháborús helyzetért, de mindez 2015 nyarára másodlagossá vált. Az alapkérdés ugyanis immár az, hogy vagy sikerül az Iszlám Államot felszámolni, vagy a térség a totális káoszba süllyed. Ennek szellemében az orosz elnök diplomáciai offenzívába kezdett. Június végén fogadta Hamid Karzai korábbi afgán elnököt, akivel megvitatta a belső-ázsiai országban kialakult helyzetet, különös tekintettel az Iszlám Állam erősödő afganisztáni befolyására.³⁷ Majd a találkozót követő napon felhívta Barack Obamát, akivel megállapodott arról, hogy a két ország külügyminisztere különálálkozáson egyeztetni álláspontját az Iszlám Állam ügyében.³⁸ A megbeszélésre július végén sor is került. Eközben Putyin már pár nappal az amerikai elnökkel folytatott telefonbeszélgetése után hosszasan tárgyalt mind a szír külügyminiszterrel, mind a török államfővel. Mindkét megbeszélés tárgya az Iszlám Állam volt. Az orosz elnök a szíriai külügyminiszternek kifejtette, hogy Moszkva kész közreműködni abban, hogy „a terrorizmus elleni harcban érdekelt országok között konstruktív párbeszéd bontakozzék ki.”³⁹ A körvonalazódni látszó nagyszabású terv részleteit Szergej Lavrov augusztus 3-án ismertette azon a háromoldalú találkozón, amit amerikai és szaúdi partnerével tartott.⁴⁰ Az ambiciózus kezdeményezés egy olyan koalíció kialakítását tűzte ki céljául, amely egyesítené az Iszlám Állam ellen harcoló szíriai erőket és azok külső támogatóit. Moszkva elképzelése szerint e koalíció ENSZ-felhatalmazás alapján lépne fel. A terv további részleteit Putyin szeptember 28-án az ENSZ közgyűlésén ismertette.⁴¹

Azt az először az izraeliek által felröppentett hírt, hogy Moszkva vadászgépek telepítését tervezi Damaszkusz közelében, az orosz elnöki szóvivő, Dmitrij Peszkov azonnal cáfolta.⁴² Láthatóan Moszkva a katonai beavatkozást megelőzően szerette volna minél tovább titokban tartani közel-keleti terveit. Egy idő után azonban ez egyre nehezebbé vált. Sorra jöttek a vadászgépek telepítését megerősítő hírek.

³⁵ *Russian jets in Syrian skies*. Elérhető: www.ynetnews.com/articles/0,7340,L-4696268,00.html

³⁶ *Страна с запасом прочности. Владимир Путин выступил на Петербургском международном экономическом форуме*. Elérhető: rg/2015/06/22/putin.html (A letöltés dátuma: 2017. június 20.)

³⁷ *Встреча с Хамидом Карзаем*. Elérhető: <http://kremlin.ru/events/president/news/49760> (A letöltés dátuma: 2017. június 20.)

³⁸ *Телефонный разговор с Президентом США Бараком Обамой*. Elérhető: <http://kremlin.ru/events/president/news/49768>

³⁹ *Встреча с главой МИД Сирии Валидом Муаллемом*. Elérhető: <http://special.kremlin.ru/catalog/countries/SY/events/49781>

⁴⁰ *О российско-американско-саудовской встрече с участием Министра иностранных дел России и Госсекретаря США Дж. Керри и министра иностранных дел Саудовской Аравии А.Аль-Джубейра*. Elérhető: www.mid.ru/personalii/-/asset_publisher/6CBHvzt9CoeP/content/id/1630242

⁴¹ *Пять главных тезисов Путина на Генассамблея ООН*. Elérhető: <https://ria.ru/world/20150928/1289096663.html>

⁴² *Песков опроверг сообщения об участии России в бомбардировках позиций ИГ*. Elérhető: interfax.ru/russia/464241

Az izraeli közlés után a görög külügyminisztérium egy magát megnevezni nem akaró forrása állította azt, hogy Washington azzal a kéréssel kereste meg őket, hogy ne adjanak engedélyt a Szíriába tartó orosz katonai gépek átrepülésének.⁴³ A forrás azt is jelezte, hogy egyelőre nem született az ügyben döntés. Mindazonáltal az amerikai nyomásgyakorlás világossá tette, hogy ekkor már Washington is tudott az orosz tervekről, és nem örült azoknak. Utóbb az is kiderült, hogy Moszkva a görögországihoz hasonló engedélyt szeretett volna Bulgáriától is kapni. Szófia azonban csak abban az esetben volt hajlandó a kérés teljesítésére, ha ellenőrizheti a gépek szállítmányát.⁴⁴ Orosz részről azonban ezt a feltételt nem fogadták el. Időközben az is kiderült, hogy Moszkvát különösebben nem lepte meg a bolgár és a görög elutasítás. Sőt, a Kreml nem is aggódott emiatt. Moszkva ugyanis már tudta, hogy Irán megnyitotta légterét a Szíria felé tartó gépei előtt.⁴⁵

Ezekből a hírekből már szeptember közepén egyértelműen kiolvasható volt, hogy Moszkva a fegyverszállításokon túl immár nemcsak instruktorokkal és kiképzőtisztekkel hajlandó segíteni Aszad rendszerét, de kész közvetlenül is bekapcsolódni a harcokba. Az azonban továbbra sem volt világos, hogy ez milyen formában és kik ellen történik majd meg. Azt sem lehetett tudni, hogy pontosan mi is a célja ezzel Moszkvának. Az azonban már akkor is jól látszott, hogy a Kreml álláspontja következetes. Moszkva ugyanis a válság kialakulásának kezdetétől a kormányerőket támogatta. Ennek több oka is volt. Egyrészt, hogy a közel- és közép-keleti térségben – Iránon kívül – az Aszad-rendszer maradt az egyetlen Oroszországgal szövetséges – vagy inkább kliens – hatalom. Másrészt, itt tartotta meg Moszkva az egyetlen FÁK-térségen kívüli katonai támaszpontját. Miután Putyin első elnöksége idején Oroszország bezárta kubai és vietnámi bázisait a tartuszi kikötő maradt meg egyedül az egykori szovjet belső periferián túli támaszpontként. Jelentősége a Szovjetunió felbomlását követően hosszú időn át meglehetősen csekély volt, ám párhuzamosan azzal, ahogy Moszkva elkezdte fokozni Földközi-tengeri aktivitását, újra fontossá vált. A Kreml tisztában volt azzal, hogy a támaszpont használata csak addig biztosított számára, ameddig az Aszad-rendszer fennáll. Mégsem valószínű, hogy e két ok elég lett volna ahhoz, hogy Oroszország ilyen kockázatos manőverre – katonai beavatkozásra – szánja el magát. Ehhez alighanem két további körülmény meglétére is szükség volt. Egyrészt arra az erős orosz meggyőződésre, hogy az Aszad-rendszer fennállása biztosítja leginkább a Szíriától nem túl távol eső kaukázusi térség stabilitását. A Kreml úgy látta, és látja ma is, hogy a rezsim összeomlása az eddigieknél is kaotikusabb helyzetet teremtene, már csak azért is, mert Moszkva szerint Aszad mérsékelt ellenzéke nem elég erős ahhoz, hogy stabilizálni tudja a helyzetet, és az ország nagy részét felügyelete alá vonja. Az orosz vezetés valószínűleg már a beavatkozás megkezdésekor sem gondolta, hogy az Aszad-rendszer hatalmát képes lesz az ország egészére kiterjedően helyreállítani. Ezt lehetett kiolvasni a Kremlhez közel álló külpolitikai elemző, Fjodor Lukjanov még a beavatkozás előtt megjelent írásából.⁴⁶ Ebben a mindig tájékozott szerző annak a véleményének adott hangot, hogy Moszkva – amennyiben valóban katonai műveletekre szánja el magát Szíriában – azt csak egyetlen értelmes cél érdekében teheti meg. Ez a cél pedig nem lehet más, mint egy – ahogy fogalmaz – „alavita Izrael” kialakítása, és megvédése. Vagyis 2015 kora őszére szerinte is olyan helyzet alakult ki, hogy Szíria korábbi egysége már nem volt helyreállítható. Egy dolgot lehetett már csak tenni: védelmet nyújtani az ország alaviták lakta részeinek. Ezt Moszkva orosz biztonsági érdekek is tekintette. Ha ugyanis ez sikerül – gondolták végig a helyzetet a Kremlben –, akkor kialakítható lesz egy olyan területi sáv, amely afféle ütközőzónaként állhatja útját az Iszlám Állam északi terjeszkedésének. A másik valószínű ok, ami miatt Moszkva kész volt Szíria ügyében a tétet emelni, az az orosz vezetésnek az a szándéka lehetett, hogy a beavatkozás

⁴³ *Афины заявили о российских поставках грузов в Сирию в обход Греции.* Elérhető: <https://lenta.ru/news/2015/09/08/greece/> (A letöltés dátuma: 2017. június 20.)

⁴⁴ *Россия расценивает действия Болгарии и Греции как отказ от суверенитета.* Elérhető: www.golos-ameriki.ru/a/russia-greece-bulgaria/2953510.html (A letöltés dátuma: 2017. június 20.)

⁴⁵ *Иран открыл небо для российских самолетов с гуманитарной помощью для Сирии.* Elérhető: http://www.aif.ru/politics/world/rossiyskim_gumanitarnym_samoletam_razresheno_proletat_nad_iranom_v_siriyu

⁴⁶ *Лукьянов, Федор: Алавитский Израиль.* Elérhető <https://www.gazeta.ru/comments/column/lukyanov/7748267.shtml>

segítségével megpróbálja magát a Nyugat előtt „rehabilitálni”. Putyin és környezete 2015 nyarán úgy kalkulált, hogy Oroszország két módon kerülhet ki a nemzetközi elszigeteltségből. Egyrészt annak következtében, hogy a nyugati hatalmak vele szemben megmutatkozó egysége egyszer csak megtörik, és értelmét veszti, másrészt pedig annak nyomán, hogy a Nyugat egy idő után kénytelen lesz szembeülni azzal a felismeréssel, hogy számára nem Oroszország jelenti a stratégiai fenyegetést, hanem az Iszlám Állam.

Moszkva 2015. szeptember 30-án kezdte el szíriai légitámadásait.⁴⁷ A műveletek elindítása ekkor már nem okozott meglepetést. Korábban is világos volt, hogy a Kreml megkülönböztetett figyelemmel követi a szíriai eseményeket. A nyár elejétől pedig már azt is sejteni lehetett, hogy Moszkva készül valamire. Abban, hogy a Kreml végül cselekvésre szánta el magát, nyilván nemcsak az a már korábban említett geopolitikai szempont játszott közre, hogy Oroszország az Aszad-rendszer összeomlásával elveszíthette volna utolsó közel-keleti szövetségesét, együtt utolsó posztszovjet térségen kívüli katonai bázisátval, az 1971-től bérelt tartuszi hadikikötővel, hanem az is, hogy a putyini politika a 2004-es ukrajnai politikai fordulattól kezdve erős bizalmatlansággal és ellenszenvvel követte a közelebbi és távolabbi környezetében végbemenő hatalomváltásokat. Ezekre a „színes forradalmakra”, mint kívülről provokált illegitim fejleményekre tekintett. A hatalomváltások feltételezett külső irányítóinak végső célját pedig a putyini rendszer megdöntésében látta. Ez a fajta félelem jól nyomon követhető az elmúlt évtized orosz politikai magatartásában. Ennek első jele már 2005-ben megmutatkozott, amikor az ukrajnai „narancsos forradalmat” követően Oroszországban elrendelték a már működő civil szervezetek és alapítványok újregisztrálását és pénzügyi ellenőrzésük megszigorítását.⁴⁸ Minderre még akkor került sor, amikor az orosz gazdaság – köszönhetően a Moszkva számára rendkívül kedvező globális energiakonjunktúrának – valósággal szárnyalt, Putyin népszerűsége pedig az egekben volt. Ennek ellenére a Kreml már akkor fontosnak tartotta, hogy felkészüljön arra a helyzetre, amikor majd szembe kell szállnia a vele elégedetlen utcai tüntetőkkel. És hogy ne csak a rendfenntartó erőknek kelljen majd fellépniük, elkezdte megszervezni azokat az utcai „szabadcsapatokat”, amelyek majd fenntarthatják azt a hamis képzetet, hogy a Kreml válsághelyzetben is jelentős társadalmi támogatottságot élvez.

A „színes forradalmaktól” való félelem következő látványos megnyilatkozása az „arab tavasz” fejleményeihez kapcsolódott. A még 2010 végén Tunéziában elkezdődő eseménysor az első pillanattól az orosz politika figyelmének fókuszába került. Némi zavart csak az okozott, hogy az épp „tandemokratikus” korszakát élő hatalom átmenetileg többszólamúvá vált. Az akkor az elnöki posztot betöltő Dmitrij Medvegyev ugyanis semmiféle kockázatot nem látott az észak-afrikai eseményekben. Amikor 2011 januárjában a davosi világgazdasági fórumon a tunéziai fejleményekről faggatták, minden fenntartás nélkül a tüntetők pártjára állt. Kijelentette, hogy megérti a Tunisz utcáira kivonuló több ezres tömeg demokráciát, kevesebb korrupciót, jobb életminőséget és politikai jogokat követelő fellépését. Sőt, mindehhez még azt is hozzátette, hogy ezeket a problémákat az ország kormányzatának kell megoldania. „Amikor a kormányok nem tudják követni a társadalmi változásokat, és elvesztik azt a képességüket, hogy népük vágyait valóra váltsák, akkor, sajnos, beköszönt a káosz és a szervezetlenség” – fogalmazott Medvegyev.⁴⁹ Eközben Putyin teljesen másképp ítélte meg az „arab tavasz” történéseit. A kettejük közti nézeteltérés 2011 tavaszán vált nyilvánvalóvá. Medvegyev ugyanis nem látott okot arra, hogy Oroszország megvétőzza azt a nyugati hatalmak kezdeményezte határozattervezetet, amely BT-felhatalmazást készült adni a líbiai légtér-zár elrendeléséhez. Medvegyev a külügyminisztérium

⁴⁷ A szíriai orosz katonai beavatkozás előkészítésének történetét lásd: *Сирия. Как это было. Российская авиация перебрасывалась в Левант заранее*. Elérhető: <https://lenta.ru/articles/2015/10/02/cover/> (A letöltés dátuma: 2017. június 20.)

⁴⁸ Az Állami Duma több frakciójának képviselője 2005 novemberében törvényjavaslatban (*О внесении изменений в некоторые законодательные акты Российской Федерации*) kezdeményezte az oroszországi civil szervezetek ellenőrzésének megszigorítását. A lépés ellen határozottan tiltakoztak az oroszországi NGO-k vezetői, de nem találtak meghallgatásra. Lásd: *Российские НПО резко протестуют против попытки ужесточить контроль над гражданским обществом*. Elérhető: <https://regnum.ru/news/polit/543049.html> (A letöltés dátuma: 2017. június 20.)

⁴⁹ *Медведев назвал ситуацию в Тунисе «уроком для любых властей»*. Elérhető: <http://news.liga.net/news/world/519180-medvedev-nazval-situatsiyu-v-tunise-urokom-dlya-lyubykh-vlastey.htm>

álláspontját is felülbírálván utasította országa ENSZ-nagykövetét, hogy a szavazáskor tartózkodjék.⁵⁰ A vétó mellett kardoskodó líbiai orosz nagykövetet pedig azonnali hatállyal felmentette.⁵¹ Putyin azonban, aki – hitelt érdemlő sajtóforrások szerint – a BT-beli szavazás előtt nem olvasta a határozattervezetet, miután megkezdődött a nyugati hatalmak líbiai beavatkozása, úgy ítélte meg, hogy a nyugati hatalmak félrevezették Oroszországot, és visszaéltek Moszkva bizalmával. Medvegyev azonban meg volt győződve a katonai akció humanitárius jellegéről. Ezzel szemben Putyin úgy látta, hogy a Nyugat újabb hatalomváltásba kezdett. Rosszallásának nyilvánosan is hangot adott. Egy újságírói kérdésre válaszolva azt állította, hogy a BT-határozat nem volt teljes, abból fontos garanciális elemek hiányoztak. Szerinte, ha megnézzük, hogy mi került a határozat szövegébe „rögtön világossá válik, hogy az mindenkinek lehetőséget ad a legkülönbözőbb lépések megtételére egy szuverén állammal szemben”. Majd még hozzátette, hogy mindez őt „a középkori kereszties hadjáratokra emlékezteti”.⁵² Putyin kemény szavait szóvivője utóbb azzal próbálta enyhíteni, hogy azok csupán a kormányfő magánvéleményét tükrözték, a külpolitika egyébként sem tartozik a kormány illetékességébe.⁵³ Medvegyev azonban kitartott álláspontja mellett, és ezt nem is tartotta titokban. Néhány újságíró magához kéretett és újra részletesen kifejtette Líbiával kapcsolatos álláspontját. Szerinte „mindaz, ami Líbiában történik, azzal a végtelenül felháborító magatartással függ össze, amit a líbiai vezetés művelt, továbbá azokkal a bűnökkel, amelyeket saját népével szemben elkövetett”. Végül pedig leszögezte, hogy „semmiképp sem engedhető meg az olyan kifejezések használata, amelyek a civilizációk konfliktusához vezetnek”, és ennek kapcsán utalt a Putyin által használt „kereszties háború” fordulatra.⁵⁴

A vita ezzel akkor lezárult. Hónapokkal később azonban, amikor már javában folyt a 2012 márciusára kitűzött elnökválasztás kampánya, Putyin újra felvetette ezt a kérdést. Az elnöki székbe visszatérni készülő miniszterelnök a választási kampány részeként programcikkek sorát adta közre. Utolsóként külpolitikai elképzeléseit ismertette. Ez a *Moszkovszkije Novosztji*-ban közölt hosszú írás⁵⁵ éppúgy kezdődhetett volna a stratégiai stabilitás szempontjából kulcsjelentőségű orosz–amerikai kapcsolatok, mint a külgazdasági szempontból meghatározó súlyú orosz–EU viszony áttekintésével. Az sem lett volna meglepő, ha a dolgozat a Moszkva számára egyre fontosabbá váló kínai reláció bemutatásával indult volna. De nem ez történt. Putyin külpolitikai programja ugyanis az „arab tavasz” fejleményeinek elemzésével kezdődött. Ez világosan jelezte, hogy az elnöki pozícióba visszatérő Putyin milyen ki-tüntetett jelentőséget tulajdonított már ekkor az észak-afrikai és a közel-keleti eseményeknek.

Az, hogy Moszkva elszánta magát, és katonai eszközökkel is beavatkozott a szíriai konfliktusba, aligha választható el attól, hogy Putyin szerette volna megakadályozni, hogy Aszaddal valami olyasmi történjék, mint ami történt 2011-ben Kadhafival. Ez nem abban az értelemben volt és maradt személyes ügy, hogy az orosz elnök ne tudná Bassár el-Aszad nélkül is elképzelni Szíria jövőjét, hanem abban, hogy Putyinnak elege lett a saját rendszerére is fenyegetést jelentő „színes forradalmakból”. Azért nem hajlandó Aszad kezét elengedni, mert demonstrálni akarja, hogy nem minden diktátor dönthető meg, vagy ha mégis, akkor sem szabad hagyni, hogy lincselő tömeg végezzen vele. De az is nyilvánvaló, hogy Moszkva szíriai eseményekbe való katonai beavatkozásának további, ennél jóval fontosabb céljai is voltak. Oroszország számára a rezsim megvédése ugyanis azt a lehetőséget is felkínálta, hogy Moszkva ne csak megőrizze közel-keleti jelenlétét, de – siker esetén – meg is erősítse azt. Továbbá arra is alkalmas eszköznek tűnt a beavatkozás, hogy elterelje a hazai közvélemény figyelmét Moszkva uk-

⁵⁰ *Медведев: РФ сознательно не наложила veto на резолюцию СБ ООН по Ливии*. Elérhető: https://ria.ru/arab_ly/20110321/356344423.html (A letöltés dátuma: 2017. június 20.)

⁵¹ *Медведев отправил в отставку посла России в Ливии «за неадекватность»*. Elérhető: <https://regnum.ru/news/polit/1385526.html> (A letöltés dátuma: 2017. június 20.)

⁵² *Путин назвал резолюцию СБ ООН по Ливии «призывом к крестовому походу»*. Elérhető https://ria.ru/arab_ly/20110321/356272787.html

⁵³ *Раскол в тандеме. Президент и премьер вступили в принципиальный спор в оценках резолюции по Ливии и действий Запада*. Elérhető: www.gazeta.ru/politics/2011/03/21_a_3561053.shtml (A letöltés dátuma: 2017. június 20.)

⁵⁴ *Медведев назвал высказывания Путина о Ливии недопустимыми*. Elérhető: <https://lenta.ru/news/2011/03/21/unacceptable/> (A letöltés dátuma: 2017. június 20.)

⁵⁵ *Путин, В.В.: Россия и меняющийся мир*// www.mn.ru/politics/78738 (A letöltés dátuma: 2017. június 20.)

rajnai kudarcáról. Az ugyanis már jó ideje kiderült, hogy Oroszországnak nem sikerült eredeti céljait elérnie. Sem jelentős, a szomszédos ország számos megyéjére kiterjedő szeparatista mozgalmat nem sikerült kiprovokálnia, sem a kijevi hatalmat nem tudta megdönteni, noha az új, a politikai fordulat nyomán felálló kormányzatnak továbbra is súlyos problémák sorával kell szembenéznie. De miután nem sikerült fordulatot kieroszakolnia Ukrajnában, és mert a konfliktus további élezése csak tovább növelte volna az Oroszországra nehezedő terheket, el kellett kezdeni a lassú visszavonulást. A szíriai beavatkozás alkalmasnak tűnt arra, hogy a kudarc beismerése nélkül, a hazai közönség figyelmének elterelésével – amit a központi tévécsatornák néhány hét alatt irigylésre méltó profizmussal hajtottak végre – megkezdődhessen a fokozatos kihátrálás.

Túl mindezen a szíriai beavatkozás korai szakaszában még az sem volt kizárható, hogy Moszkva azt nemzetközi elszigeteltségének feloldására próbálja majd felhasználni. Ez a feltételezés azonban, ahogy telt az idő, úgy vált egyre valószínűtlenebbé. Már az orosz műveletek megkezdésének módja sem erre utalt. Moszkva ugyanis úgy „lépett be” a szíriai történetbe, hogy még a legelemibb egyeztetésre sem tett kísérletet a nyugati koalíció hatalmaival. Azt ugyanis nehéz lenne egyeztetésnek tekinteni, ahogyan az orosz fél a légitámadások megkezdése előtt alig egy órával arra szólította fel az Egyesült Államokat és szövetségeseit, hogy tegyék szabaddá a szíriai légteret. Később a kiválasztott célpontok is azt erősítették meg, hogy Moszkva a maga útját akarja járni. A légi csapások első napjaiban talán még joggal lehetett azt feltételezni, hogy az oroszok elvették a célokat, de egy idő után ez már nem volt több önámításnál. Egy ideig azt sem lehetett kizárni, hogy az orosz légitámadások azért vesznek célba olyan, a nyugati koalícióval szövetségben álló erőket, mert Moszkva elsődleges célja az Aszad-rezsim megmentése, és miután sikerült ezt teljesítenie, megkezdte majd az Iszlám Állam erői elleni támadásait is. De kiderült, hogy nem ez a helyzet. Ahogy telt az idő, úgy vált egyre nyilvánvalóbbá, hogy az orosz magatartás arra irányul, hogy kész helyzet elé állítsa a Nyugatot. Vagyis olyan helyzetet teremtsen, hogy az Egyesült Államoknak és szövetségeseinek csak és kizárólag Aszad és az Iszlám Állam között lehessen választania.

A teljes képhez azonban az is hozzátartozik, hogy Oroszország azért is léphetett be oly könnyedén a szíriai történetbe, mert a nyugati fellépés – már csak a helyi szövetségesek kétes hűsége és megbízhatósága miatt is – felettébb ingatag alapokon állt, és részben áll ma is. Az ENSZ BT 2015. november 20-án hozott 2249-es számú határozata⁵⁶ ugyan feljogosítja a nyugati koalíció tagjait is a beavatkozásra, ám az ennek alapján elnyert „mandátumot” Moszkva jóval gyengébbnek tekinti, mint a szír kormány orosz katonai beavatkozást kezdeményező felkérését. A nyugati koalíció szíriai helyzetét tovább bonyolítja, hogy a vele szövetségben lévő felkelő csoportokat katonai eszközökkel csak az ISIL-lel szemben védheti meg. Ugyanakkor a szír kormányerők ellen csak akkor tudna fellépni, ha azok megtámadnák az Iszlám Állam fegyvereseivel harcoló nyugati koalíciót. E nélkül viszont nem lenne jogi alapja az Egyesült Államok és szövetségesei akciójának. A nyugati koalíció kényes jogi helyzete azonban önmagában nem ad garanciát Moszkva sikerére.

Az már a műveletek megkezdésekor világos volt, hogy a légitámadások önmagukban aligha alkalmasak arra, hogy stratégiai fordulat eroszakoljanak ki. Anélkül, hogy ne lennének eredményesek a szír kormányerők és az iráni gárdisták levegőből támogatott szárazföldi műveletei, érdemi változásra – stratégiai fordulat kikényszerítésére – nincs esély. Ezzel nyilván Moszkvában is tisztában voltak. Arra azonban nem feltétlenül számítottak, hogy a szír kormányerők és iráni támogatóik ilyen nehezen birkóznak meg ellenfeleikkel. Ezért az orosz vezetésnek egy idő után komolyan újra kellett gondolnia, hogy érdemes-e folytatnia a légitámadásokat. A műveletek folytatása két dolgot is jelenthet. Jelentheti azt, hogy Moszkva minden fenntartása dacára mégis szárazföldi erők bevetésére készül, következésképpen folytatnia kell a bombázásokat, mert az erőteljes légi előkészítés jelentősen csökkentheti a bevetésre váró szárazföldi erők veszteségeit. A légi műveletek folytatása azonban azt is jelentheti, hogy Moszkva térségbeli jelenlétének elsődleges célja nem a szíriai helyzet rendezése, de még csak nem is

⁵⁶ Az ENSZ BT 2249-es határozata „felhívja azokat az államokat, amelyek erre képesek, hogy...összhangban a nemzetközi joggal...minden szükséges eszközzel lépjenek fel...” az ISIL és az ANF ellen.

stratégiai fordulat kikényszerítése, hanem annak folyamatos bizonyítása, hogy az Egyesült Államok és szövetségesei a térségben tehetetlenek és kénytelenek Moszkva politikai akaratához alkalmazkodni.

Aleppo hónapokon át tartó orosz és szír kormány erők általi bombázása azonban új helyzetet teremtett. A súlyos áldozatokkal járó, a civil lakosságot sem kímélő légitámadások 2016 októberére a végletekig kiélezték Moszkva és Washington viszonyát. De nemcsak az amerikaiak váltak egyre türelmetlenebbé. London és Párizs álláspontja is megkeményedett. Francia részről elkezdtek komolyan mérlegelni, hogy miként lehetne a Nemzetközi Büntetőbíróság elé vinni Aleppo bombázásának ügyét.⁵⁷ Az elhidegülés mértékét mi sem bizonyította jobban, mint az a francia elnöki nyilatkozat, amely pár nappal Putyin párizsi látogatása előtt kérdőjelezte meg az orosz elnökkel történő találkozásának értelmét. Putyin másnap, 2016. október 11-én lemondta franciaországi útját,⁵⁸ október végén pedig arra utasította vezérkarát, hogy függessze fel az Aleppo elleni légitámadásokat.

⁵⁷ *France to seek ICC options for war crimes investigation in Aleppo.* Elérhető: www.reuters.com/article/us-france-russia-syria-idUSKCN12A0J3 (A letöltés dátuma: 2017. június 20.)

⁵⁸ *Путин отказался от визита во Францию.* Elérhető: <http://graniru.org/Politics/Russia/President/m.255398.html> (A letöltés dátuma: 2017. június 20.)

3. AZ OROSZ–KÍNAI KAPCSOLATOK FELÉRTÉKELŐDÉSE: REMÉNYEK ÉS CSALÓDÁSOK

Moszkva – párhuzamosan azzal, hogy kapcsolatai a nyugati hatalmakkal megromlottak, és gazdaságának teljesítménye folyamatosan csökkent – elkezdte egyre intenzívebben keresni a Kínával való mind szorosabb együttműködés lehetőségét. Ebben a nyugati elszigetelődése mellett kétségtelenül a romló gazdasági teljesítménye játszotta a legfontosabb szerepet. Ez az utóbbi – többek között – azzal a következménnyel is járt, hogy Oroszország az ukrainai válság kezdetétől elkezdte újra ütemesen felélni azokat a tartalékait, amelyeket a számára kedvező globális energiakonjunktúra éveiben – 2004 és 2008 nyara, majd 2010 és 2014 nyara között – felhalmozott. Moszkva már 2004 elején létrehozta azt a Stabilizációs Alapot, amelyben megtakarításainak egy részét őrizte. Ez a szuverén alap 2007-ben már az éves szövetségi költségvetés több mint felét tette ki. 2008 elején – tehát még azt megelőzően, hogy a globális válság elérte volna Oroszországot – ezt az alapot kétfelé bontották. Létrehoztak egy a költségvetési hiány fedezésére szolgáló Tartalék Alapot és egy a kormány számára nehezebben hozzáférhető Nép-jóléti Alapot.⁵⁹ A két alapban őrzött – rubelben jegyzett – tartalékok nagysága ekkor már lényegében megegyezett a 2008-as költségvetéssel, vagyis az előző évhez képest megduplázódott, köszönhetően az olajárak 2007 nyarán kezdődő elszabadulásának. Az Oroszországot is elérő globális válság azonban jelentősen visszavágta mind a jegybank akkor már közel 600 milliárd dollárt kitevő nemzetközi tartalékait, mind a Tartalék Alap megtakarításait. Az utóbbiakat lényegében megfelezte, miközben a Nép-jóléti Alap nemcsak 2009-ben tudta megőrizni érintetlenségét, de az azt követő években is. A Központi Bank nemzetközi tartalékai azonban a válság idején jelentősen lecsökkentek. Értékük mélypontját 2009 márciusában érték el. De még ekkor is 376 milliárd dollárt tettek ki.⁶⁰ És ahogyan elkezdett ismét növekedni a kőolaj ára, a jegybanki tartalékok is elkezdtek növekedni. Olyannyira, hogy azok értéke 2013 végén már ismét 510 milliárd dollár felett járt.⁶¹ A két szuverén alapban pedig mintegy 180 milliárd dollárnak megfelelő rubelt tudtak felhalmozni, ami az orosz GDP csaknem 10%-ának felelt meg.

Am ekkor elkezdődött az ukrainai válság. A válság nyomán pedig a Nyugat elkezdett szankciókat hozni Oroszország ellen. A Krím 2014. márciusi annektálása után ezek még igen visszafogottak voltak, de a kelet-ukrainai orosz beavatkozás, majd a maláj gép júliusi lelövését követően komolyan megszigorodtak. Moszkva minderre azzal reagált, hogy augusztustól ellenszankciókat léptetett életbe.⁶² Eközben a Kremlt láthatóan a legkevésbé sem zavarta, hogy ezek a nyugati élelmiszerimportot korlátozó rendelkezések – miközben nyilván veszteséget okoztak az érintett országok agrárágazatának – elsősorban az orosz lakosságot sújtották. A politikai eltökéltség demonstrálása azonban minden más szempont felülírt, ezért Moszkva egy idő után már attól sem riadt vissza, hogy az országba illegálisan bekerülő élelmiszereket látványosan megsemmisítse, ahelyett, hogy ellenőrzött módon eljuttatta volna a leginkább rászorulókhhoz.

⁵⁹ *Стабилизационный фонд разделили*. Elérhető: www.aif.ru/money/business/206492 (A letöltés dátuma: 2017. június 20.)

⁶⁰ Az orosz jegybank heti rendszerességgel közli a nemzetközi tartalékok nagyságát. A 2009-es márciusi állapotot lásd: *Международные резервы Российской Федерации*. Elérhető: http://cbr.ru/hd_base/Default.aspx?Prtid=mrnf_7d (A letöltés dátuma: 2017. június 20.)

⁶¹ A 2013 végi állapotot lásd: Uo.

⁶² *Указ о применении отдельных специальных экономических мер в целях обеспечения безопасности Российской Федерации*. Elérhető: <http://kremlin.ru/events/president/news/46404> (A letöltés dátuma: 2017. június 20.)

Moszkva ebben a helyzetben a korábbiaknál is határozottabban kezdte el keresni azokat a potenciális külső partnereket, akikkel együttműködve mérsékelni tudta volna gazdasági teljesítményének visszaesését. Az orosz vezetés komoly várakozással tekintett Kínára, de csalatkoznia kellett. Rövid időn belül kiderült, hogy az orosz gazdaság keletre „fordítása” messze nem olyan egyszerű feladat, mint ahogyan azt a hivatalos retorika sugallni próbálta. 2014 tavaszán még minden felettébb ígéretesnek tűnt, annak ellenére is, hogy a két ország közti áruforgalom korábbi, éveken át tartó dinamikus növekedése már 2013-ban megtört.⁶³ 2010-ben, amikor a Kínával lebonyolított kereskedelmi forgalom volumene először haladta meg a német relációt, még mindenki arról beszélt, hogy néhány év, és a forgalom eléri a 100 milliárd dollárt, 2020-ra pedig a 200 milliárdot. 2014 májusában, Putyin sanghaji látogatásakor mindez még elérhetőnek tűnt. Annál is inkább, mert épp e látogatás idején írta alá a Gazprom azt a 400 milliárd dolláros megállapodást, amely „Szibéria ereje” néven magisztrális gázvezeték építését irányozta elő, hogy végre megindulhassanak az orosz szállítások Kínába.⁶⁴ A dokumentum aláírása Moszkva számára különösen fontos volt, hiszen azzal meggyőzően demonstrálhatta, hogy hiába léptek hatályba a nyugati szankciók, még sincs teljesen elszigetelve. Független elemzők azonban már akkor figyelmeztettek arra, hogy a szerződés nyilvánosságra került paraméterei azt sejtetik, hogy Moszkva csak nagyon alacsony – az önköltséghez közeli – áron tudott megegyezni kínai partnereivel. Ráadásul, a szerződés megkötésekor a kőolaj hordónkénti ára még 110 dollár fölött járt, vagyis Moszkva számára nagyon kedvező feltételek mellett számíthatták ki a beruházás költségeit és megtérülését.

Alekszej Kudrin, Putyin egykori pénzügyminisztere már 2014 augusztusában figyelmeztetett arra, hogy Oroszország Ukrajna-politikája miatt a következő 3 évben legkevesebb 200 milliárd dollár közvetlen pénzügyi veszteséget lesz kénytelen elszenvedni.⁶⁵ Vagyis pont a felét annak, mint amekkora az értéke – és nem a profitja – annak a 3 évtizedre szóló, Kínával megkötött megállapodásának, amit a Kreml megpróbált az évszázad üzleteként ünnepelni. Egyelőre azonban az a helyzet, hogy a közel két éve megkötött megállapodásból még semmi nem valósult meg, miközben a kőolaj ára 50 dollár környékén jár, és aligha fog a két évvel korábbi szint közelébe emelkedni.

De nemcsak ez okoz problémát a kínai-orosz gazdasági kapcsolatokban. Problémát jelent az is, hogy tovább tart a két ország közti kereskedelmi forgalom csökkenése. Az orosz vámhivatal adatai szerint 2015 első felében csaknem 30 százalékkal esett vissza annak nagysága az előző év hasonló időszakához képest.⁶⁶ Eközben tovább folytatódó Kína befektetői érdeklődésének csökkenése is. Míg 2014-ben közel 800 millió dollárt investáltak kínai vállalatok Oroszországban, addig a következő év első felében már csak 330 millió dollárt. Mindez azonban eltörpül a kínai vállalkozások másutt megvalósított beruházásaihoz képest. Azok volumene ugyanis 2014-ben 116 milliárd dollárt tettek ki, miközben az oroszországiak még az egy milliárdot sem érték el.⁶⁷ Moszkva csalódottságát nyilván az is növelhette, hogy kínai hitelekhez sem tud hozzájutni. Vezető moszkvai sinológusok szerint Kína 4 nagy állami bankja lényegében elzárkózik a hitelfolyósítások elől. Ezek a pénzügyi intézetek úgy viselkednek, mintha maguk is betartanák a nyugati szankciókat, noha Peking hivatalosan elítéli azokat. Mindezekon túl talán az sem kedvez az orosz partnerekkel való üzletkötésnek, hogy Kínában immár

⁶³ Az áruforgalom 2010-ben 59,3 milliárd dollár, 2011-ben 83,5 milliárd dollár, 2012-ben 87,5 milliárd dollár, 2013-ban 88, 8 milliárd dollár, 2014-ben pedig 88,4 milliárd dollár volt. Lásd: *По итогам первого полугодия 2015 года объем накопленных китайских прямых инвестиций в экономику России превысил 8 миллиард долларов*. Elérhető: <http://economy.gov.ru/minrec/press/news/2015020910> (A letöltés dátuma: 2017. június 20.)

⁶⁴ *Подписан газовый контракт с Китаем*. Elérhető: www.gazeta.ru/business/news/2014/05/21/n_6168921.shtml (A letöltés dátuma: 2017. június 20.)

⁶⁵ *Кудрин оценивает потери РФ от санкции в ближайшие три года в 200 миллиард долларов*. Elérhető: <https://ria.ru/economy/20140814/1020043307.html>

⁶⁶ Míg 2014 első felében a két ország közti áruforgalom 42,9 milliárd dollár volt, 2015-ben január és június között már csak 30,6 milliárd dollárt tett ki. Lásd: *По итогам первого полугодия 2015 года объем накопленных китайских прямых инвестиций в экономику России превысил 8 миллиард долларов*. Elérhető: <http://economy.gov.ru/minrec/press/news/2015020910> (A letöltés dátuma: 2017. június 20.)

⁶⁷ Lásd: Uo.

több éve erőteljes korrupcióellenes kampány folyik. Ilyen körülmények között nyilván senki nem akar fölösleges kockázatokat vállalni az orosz reláció erőltetésével.

Bizonyos jelekből arra lehet következtetni, hogy a két ország vezetése a világpolitika egyes fejleményeit is kezdi egymástól eltérően megítélni. Ennek egyik utolsó példáját az az ENSZ BT-beli szavazás szolgáltatta, amikor Szíria kapcsán a francia határozati javaslatról kellett dönten. Moszkva Szíria ügyében ezt megelőzően háromszor élt vétójogával. Kína mindhárom alkalommal szolidáris volt Oroszországgal, és maga is vétót emelt. A francia határozati javaslatról történő október eleji szavazáskor Moszkva negyedszer is élt vétójogával. Peking azonban ezúttal már csak tartózkodott.⁶⁸ Úgy tűnik, hogy az Aleppo bombázása miatt rendkívül feszültté vált nyugati–orosz viszony láttán Kína óvatosabbá vált.

⁶⁸ *Russia vetoes U.N. demand for end to bombing of Syria's Aleppo.* Elérhető: www.reuters.com/article/us-mideast-crisis-syria-un-idUSKCN1280VJ (A letöltés dátuma: 2017. június 20.)

4. MIT AKAR MOSZKVA A NYUGATTÓL?

A putyini Oroszország Nyugathoz való viszonya nagy utat járt be az elmúlt másfél évtizedben. A korai putyini politika a kétezres évek elején – tekintettel az ország erőforrásainak kilencvenes évekbeli jelentős csökkenésére – kifejezetten kereste a Nyugattal való kiterjedt együttműködés lehetőségeit. Az Egyesült Államokat ért 2001-es terrortámadásokat követően Putyin az elsők között vette fel a kapcsolatot az amerikai vezetéssel, és biztosította Washingtont Oroszország messzemenő támogatásáról. Ez a döntés részben azzal függött össze, hogy az orosz elnök felismerte, az amerikaiak afganisztáni beavatkozása stabilizálhatja Belső-Ázsia északi részének helyzetét, vagyis jótékonyan befolyásolhatja az egykori közép-ázsiai szovjet köztársaságok biztonságérzetét, mentesítve ezzel Oroszországot bizonyos terhek alól. Másrészt az együttműködés felajánlása azzal a reménnyel töltötte el az orosz vezetést, hogy a nemzetközi terrorizmussal szembeni közös fellépés szabad kezet ad Moszkvának csecsenföldi „rendteremtésében”, az Észak-Kaukázus általános pacifikálásában. Harmadrészt pedig annak lehetőségét is felvetette, hogy a Nyugat hajlandó lesz a FÁK-térség országait Oroszország érdekövezetéhez tartozó területként elismerni. Moszkva úgy gondolta, hogy mindez jogos és arányos elvárás a nemzetközi terrorizmussal szembeni közös fellépésért cserébe.

Ezek a remények azonban csak részben igazolódtak. Afganisztánban a nyugati koalíciónak nem sikerült stabilizálnia a helyzetet. A belső ázsiai állam a térségben továbbra is komoly kockázati tényező maradt. A második csecsen-háborút időközben ugyan sikerült Moszkvának lezárnia, de az Észak-Kaukázusból kiinduló terrorfenyegetést továbbra sem sikerült teljes egészében felszámolnia. A Csecsenföldön kialakított rendszer, bár látszólag stabil, mégis számos kellemetlenség forrása. Ramzan Kadirov autokrata hatalomgyakorlása még az oroszországi viszonyok között is kirívóan önkényes, kínos epizódokkal teli. De mert a térségben már hosszú évek óta nem folyik háború, a külvilág is egyre inkább megfedkezett róla, és hallgatólagosan tudomásul vette az ott kialakult helyzetet. Arra azonban a Nyugat továbbra sem hajlandó, hogy az egykori szovjet belső periféria államait az orosz érdekövezethez tartozó országokként ismerje el. De még ha ezt meg is tenné, ezek az új államok és az azokban élő politikai közösségek jó része nem igényli Oroszország gyámkodását. Az orosz gazdasági és politikai minta az új szuverén államok többségében még akkor sem tűnik vonzóknak, ha azt Moszkva alacsony kamatozású hitelekkel próbálja elfogadhatóbbá tenni. Ebben a tekintetben az igazi problémát nem a Nyugat jelenti Moszkva számára, hanem az új független államok Oroszországgal szembeni növekvő bizalmatlansága. Mi sem bizonyítja ezt jobban, mint az a tény, hogy még Moszkva olyan közeli szövetségesei, mint amilyen Fehéroroszország, Örményország és Kirgizisztán – valamennyien tagjai a Moszkva vezette Eurázsiai Gazdasági Szövetségnek – sem hajlandóak az annektált Krím-félszigetet Oroszország részeként elismerni.⁶⁹ Az egykori szovjet belső periféria államai egyre kevésbé „néznek fel” Moszkvára, helyette elkezdtek félni tőle. Ez pedig aligha eredményez önkéntes és szívesen vállalt térségbeli integráció.

Ma már az orosz politikai osztály egy része kész elismerni, hogy az az ambiciózus transzformációs kísérlet, amelybe a kilencvenes évek elején belekezdtek, kudarcot vallott.⁷⁰ Nem sikerült sem versenyképes piacgazdaságot, sem konszolidált demokráciát létrehozniuk. Az utóbbi évek kül- és belpolitikáját pedig egyre inkább e felismerés szülte frusztráció határozza meg. A nyugati közösség ezzel a hely-

⁶⁹ *Кто в мире признал Крым как часть России (Список стран)*. Elérhető: <https://www.segodnya.ua/world/kto-v-mire-priznal-krym-kak-chast-rossii-spisok-stran-503817.html>

⁷⁰ *«России пора подвести черту под неудавшимся транзитом»*. Elérhető: <http://svop.ru/без-рубрики/20305/>

zettel nem nagyon tud mit kezdeni. A belpolitikai folyamatokra érdemben nem tud hatni, azon csak az oroszországi politikai közösség tudna változtatni. Egyetlen dolgot tehet, megpróbálhatja az orosz vezetést arra kényszeríteni, hogy tartsa magát a nemzetközi normákhoz, és térjen vissza korábbi kiszámítható magatartásához. Egyelőre azonban nem látszódnak annak jelei, hogy a Kreml kész lenne felülvizsgálni utóbbi években követett politikáját. Minden arra vall, hogy Moszkva számára jelenleg fontosabb geopolitikai érdekeinek érvényesítése, mint a Nyugattal való viszonyának rendezése. Belső társadalmi nyomás pedig belátható időn belül aligha fog ezen változtatni. Legfeljebb az ország erőforrásainak jelentős csökkenése hozhat ebben fordulatot.

Mindazonáltal a Kreml legfontosabb külpolitikai célja változatlanul annak elérése, hogy a Nyugat ismerje el Oroszországot a világpolitika nagyhatalmi státuszú szereplőjeként. A szíriai beavatkozás egyik mozgatója is az volt, hogy Moszkva visszakerülhessen a „nagyok asztalához”. Ez részben sikerült is, hiszen a szíriai válság Oroszország bevonása nélkül – kiváltképp azok után, hogy a térségben harcoló félként megjelent – aligha rendezhető, és ezzel Washingtonban is tisztában vannak. Az azonban továbbra sem világos, hogy Moszkva miközben ott ül a „nagyok asztalánál”, aközben kapott-e a szíriai kérdésen túl is „tárgyalási mandátumot”. A jelek egyelőre arra utalnak, hogy nem. Ez a helyzet azonban Moszkva számára elfogadhatatlan. A kérdés csak az, hogy az eurázsiai hatalomnak vannak-e olyan eszközei, amelyekkel változtatni tud ezen, vagy ha nincsenek, akkor kész lesz-e ebbe a helyzetbe belenyugodni.

A Nemzeti Közszolgálati Egyetem kiadványa.

Nordex Nonprofit Kft. – Dialóg Campus Kiadó • www.dialogcampus.hu • www.uni-nke.hu • 1083 Budapest,
Ludovika tér 2. • Telefon: 06 (30) 426 61 16 • E-mail: kiado@uni-nke.hu • A kiadásért felel: Petró Ildikó
ügyvezető • Kiadói szerkesztő: Szarvas Melinda • Tördelőszerkesztő: Kőrösi László

ISBN 978-615-5877-45-2 [PDF]

ISBN 978-615-5877-46-9 [ePUB]

A kiadvány a KÖFOP-2.1.1-VEKOP-15-2016-00001 „A közszolgáltatás komplex kompetencia, életpálya-program és oktatás technológiai fejlesztése” című projekt keretében jelent meg.

SZÉCHENYI

MAGYARORSZÁG
KORMÁNYA

Európai Unió
Európai Szociális
Alap

BEFEKTETÉS A JÖVŐBE